

NADEJDA MANDELSTAM

CONTRA TOTA
ESPERANÇA

MEMÒRIES

PRÒLEG DE JOSEPH BRODSKY

TRADUCCIÓ DEL RUS
DE JAUME CREUS

BARCELONA 2012

QUADERNS CREMA

TÍTOL ORIGINAL **ВОСПОМИНАНИЯ**

Publicat per

QUADERNS CREMA

Muntaner, 462 - 08006 Barcelona
Tel. 934 144 906 - Fax 934 147 107
correu@quadernscrema.com
www.quadernscrema.com

© 1970 by Atheneum Publishers

© del pròleg, 1986 by Joseph Brodsky

© de la traducció del pròleg, 2012 by Miquel Izquierdo Ramon

© de la traducció, 2012 by Jaume Creus i del Castillo

© de la il·lustració de la coberta, by Guergui Pinkhassov /
MagnumPhotos / Contacto

© d'aquesta edició, 2012 by Quaderns Crema, S.A.U.

Drets exclusius d'edició en llengua catalana:
Quaderns Crema, S.A.U.

Aquest llibre ha rebut una subvenció de la Mikhail Prokhorov Foundation
(programa de traducció TRANSCRIPT)

transcript

A la coberta, fotografia de Nadejda Mandelstam a la seva datxa
prop de Moscou, Rússia (1979)

ISBN: 978-84-7727-537-4

DIPÒSIT LEGAL: B. 27 901-2012

AIGUADEVIDRE *Gràfica*
QUADERNS CREMA *Composició*
ROMANYÀ-VALLS *Impressió i relligat*

PRIMERA EDICIÓ *novembre de 2012*

Sota les sancions establertes per les lleis,
queden rigorosament prohibides, sense l'autorització
per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o
parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment mecànic
o electrònic, actual o futur—inclouent-hi les fotocòpies i la difusió
a través d'Internet—, i la distribució d'exemplars d'aquesta
edició mitjançant lloguer o préstec públics.

NIT DE MAIG¹

...Un cop donada la bufetada a Aleksei Tolstoi,² Óssip Mandelstam va tornar immediatament a Moscou i des d'allà cada dia telefonava a Anna Akhmàtova, suplicant-li que hi anés. Ella donava allargues, ell s'enfadava. Fins i tot ja preparada i amb el bitllet comprat, es va quedar pensadora al costat de la finestra. «¿Pregues perquè s'allunyi de tu aquest calze?», va preguntar Punin, home assenyat, biliós i brillant. Va ser ell qui, passejant amb l'Anna Andréievna pel Tretiakov*, li va dir de sobte: «Ara veurem com et porten al patíbul!». Així van néixer els versos: «I després al capvespre, amb el trineu | enfonsar-me a la neu bruta. | ¿Quin Súrikov dement | pintarà el meu darrer viatge?». Però aquell trajecte no el va haver de fer: «Et reserven per al final», va dir Nikolai Nikolàievitx Punin, mentre un tic li contreia el rostre. I al final es van oblidar d'ella i no la van agafar, per bé que tota la vida es va anar

¹ No és casual que aquestes memòries comencin amb el títol «Nit de maig»; a part de ser una situació viscuda real, és alhora el títol de l'òpera del mateix nom de Rimski-Kórsakov, que és força estimada i coneguda a Rússia, o ho era almenys aleshores, com ho demostra el fet que Serguei Prokófiev, en el seu primer retorn a la Unió Soviètica, tingués l'oportunitat de veure-la en un teatre líric de Riga el gener del 1927. (*Llevat que es digui el contrari, totes les notes són del traductor*).

² Sembla que a l'apartament de Mandelstam a Moscou un escriptor (Serguei Borodín) va ofendre Nadejda; el cas va ser vist pel tribunal de companys, que presidia Aleksei Tolstoi, i el veredict va ser prou ambigu per fer-ne responsables els Mandelstam. La primavera del 1934, Tolstoi i Mandelstam es van trobar cara a cara en una editorial i va ser quan Óssip li donà la bufetada, dient: «He castigat el botxí que ordenà agredir la meva dona».

acomiadant dels amics en els seus últims viatges, Punin inclòs.

A rebre-la a l'estació hi va anar en Liova, que en aquells dies era a casa nostra de convidat. Debades li vam encomanar aquesta simple tasca. Per descomptat, se les va enginyar per no trobar la seva mare, i a ella li va saber molt de greu: res no anava com era habitual. Aquell any, Anna Akhmàtova ens havia visitat sovint i estava acostumada a sentir ja a l'estació les primeres bromes de Mandelstam. Tenia present a la memòria el sever «Viatja a la velocitat d'Anna Karénina», quan una vegada el tren va arribar amb retard, i el «¿Com és que s'ha disfressat de bus?», perquè a Leningrad hi plovia i ella arribava a Moscou amb botes de goma i impermeable amb caputxa, quan hi feia un sol que estavellava les pedres. Un cop retrobats, es tornaven alegres i despreocupats com el noi i la noieta al Taller de Poetes. «Xxt—cridava jo—, no puc viure amb uns lloros com aquests!». Però el maig del 1934 no van tenir temps d'alegrar-se.

El dia s'arrossegava amb lentitud torturadora. Al vespre es va presentar el traductor Brodski i es va instal·lar tan fermament que no va ser possible moure'l de lloc. A casa no hi havia res per menjar, per molt que volguéssim, i l'Óssip va sortir a mirar d'obtenir alguna cosa per al sopar de l'Anna Andréievna... Brodski es va precipitar al seu darrere, i nosaltres que confiàvem que sense l'amo de casa s'avorriaria i marxaria! L'Óssip va tornar de seguida amb el botí, un sol ou, però no s'havia desfet de Brodski, el qual, arrepat novament a la butaca, va continuar recitant les poesies preferides dels seus poetes preferits—Slutxevski i Polonski—; coneixia a la perfecció tant la nostra poesia com la francesa. Sempre assegut, anava fent citacions i recordant, però fins passada la mitjanit no vam entendre la causa d'aquella persistència.

Quan venia, l'Anna Andréievna s'instal·lava a la petita cuina de casa nostra. El gas encara no estava connectat, i jo preparava el que podia passar pel sopar al passadís en un fogonet de petroli. Per respecte a la invitada, cobríem la cuina de gas sense ús amb un hule i ens feia de taula. De la cuina en dèiem el *temple pagà*. «¿Què hi feu, aquí palplantada, com un ídol al seu temple?—havia preguntat una vegada Narbut, mirant-se l'Anna Andréievna a la cuina—. Fóra millor que anéssiu a alguna reunió...». Així és com la cuina s'havia convertit en el temple pagà, i allà sèiem totes dues, havent deixat l'Óssip a la mercè de l'amant dels versos Brodski, quan de manera inesperada, cap a la una de la matinada va ressonar un cop ben clar, insuportablement eloqüent. «Això és per l'Óssia», vaig dir, i vaig anar a obrir.

A la porta hi havia uns homes—a mi em va semblar que eren molts—, tots amb gavardina de paisà. Per una ínfima fracció de segon vaig tenir un flaix d'esperança que allò no fos el que era: els ulls no havien advertit encara l'uniforme, cobert per les feixugues gavardines. En realitat, aquestes gavardines també servien d'uniforme, però camuflat, com en altres temps ho feien els capots de color pèsol, però jo això encara no ho sabia.

L'esperança es va esvanir de seguida, tan bon punt els hostes indesitjats travessaren el llindar.

Jo esperava, com és habitual, un «Bona nit!», o bé «¿Aquest és el pis de Mandelstam?», o «¿És a casa?» o, finalment, «Un telegrama per a vostè»... El visitant acostuma a intercanviar unes paraules al llindar amb la persona que obre la porta, i espera que aquesta li obri pas i el deixi entrar a la casa. Però els visitants nocturns de la nostra època no se sentien inclinats a fer aquell cerimonial, com probablement tampoc no s'hi deuen sentir els agents de la policia secreta de qualsevol lloc del món i de qualsevol

època. Sense preguntar res ni esperar res, sense aturar-se al llindar ni un instant, es van ficar al rebedor amb increïble agilitat i rapidesa, apartant-me del pas però sense empenyar-me, i tot d'una el pis es va omplir de gent. Verificaven els documents d'identitat,³ i amb els gestos habituals, estudiats i precisos, ens passaven les mans pels malucs, palpant les butxaques per assegurar-se que no hi ocultàvem armes.

De l'habitació en gran va sortir l'Óssip. «¿Sou aquí per mi?», va preguntar. Un agent no gaire alt, gairebé somrient-li, se'l va mirar: «Els seus documents». L'Óssip es va treure el passaport de la butxaca.

Un cop verificat, el txequista li va presentar l'ordre. L'Óssip la va llegir i va donar-hi la seva conformitat.

En el seu argot, d'això en diuen «operació nocturna». Com vaig saber més endavant, tots estaven fermament convençuts que qualsevol nit i en qualsevol de les nostres cases hi podien trobar resistència. En el seu ambient, i per mantenir alta la moral, feien córrer, exagerades, tot de llegendes romàntiques sobre els perills nocturns. Jo mateixa havia sentit contar que Bàbel, responent a trets, havia ferit de gravetat un dels «nostres», tal com ho expressà la narradora, filla d'un influent txequista, que va fer carrera el 1937. Per a ella, aquestes llegendes no feien sinó acréixer la inquietud pel treball nocturn del seu pare, home bonàs i condescendent, tan amant dels nens i dels animals que, quan era a casa, sempre tenia a la falda un gat, i ensenyava a la filleta a no admetre mai les pròpies culpes i a respondre «no» a tot obstinadament. Aquest home tan acollidor amb el gat no podia perdonar als acusats que de manera incomprendible es reconeguessin culpables de totes les

³ L'anomenat *passaport* és per als russos l'equivalent del document d'identitat. Quan, al llarg de l'obra, demanen els documents a una persona, s'ensenya una mena de cartilla que per a ells és el passaport.

imputacions que se'ls atribuïen. «¿Per què ho fan, això? —repetia la filla, imitant el pare—. Si així no fan sinó perjudicar-se ells mateixos, i ens perjudiquen a nosaltres». I aquell «nosaltres» es referia als que a les nits arribaven amb l'ordre, interrogaven i pronunciaven sentència, encolmant als seus amics, en el temps d'oci, apassionants relats sobre els perills nocturns. A mi, però, les llegendes txequistes sobre les nits emocionants em recordaven el menut forat al crani de l'intel·ligent i prudent Bàbel, de front ample, que probablement no havia tingut en sa vida una arma a les mans.

Entraven a les nostres silencioses i míseres cases com en coves de lladres o en tuguris de joc, com ho farien en secrets laboratoris on uns emmascarats carbonaris estiguessin preparant dinamita i es disposessin a oposar una resistència armada. A casa nostra van venir de nit, entre el 13 i el 14 de maig de 1934.

Verificats els documents, presentada l'ordre i persuadits que no oposaríem resistència, van iniciar l'escorcoll. Brodski es va deixar caure feixugament a la butaca i va restar immòbil. Enorme, semblant a una escultura de fusta d'algun poble d'allò més primitiu. S'estava assegut i esbufegava, esbufegava i feia ruflets, feia ruflets i s'estava assegut. Tenia un aspecte irritat i ofès. Per casualitat, jo me li havia dirigit, segurament per demanar-li que agafés alguns llibres del prestatge per tal de donar-los a l'Óssip, però ell va replicar de mala jeia: «Val més que se'ls busqui ell mateix», i va continuar esbufegant. Cap al matí, quan ja corríem lliurement per les habitacions i els cansats txequistes ja no ens seguïen els passos de cua d'ull, Brodski es va desvetllar de sobte i, aixecant la mà com un nen d'escola, va demanar permís per anar al lavabo. El funcionari que dirigia l'escorcoll se'l va mirar amb posat burleta. «Se'n pot anar a casa», li va dir. «¿Què?», va preguntar, sor-

près, Brodski. «A casa», va repetir el txequista, i es va girar. Els funcionaris menyspreaven els seus ajudants civils i Brodski, probablement, havia estat enviat a casa nostra només per no donar-nos oportunitat, en sentir trucar, de destruir cap manuscrit.